

מכתבי מ. ז. פיארג'אן לאחד העם

ד

24/X

ב' תצ"א אלול א. נובוגרד-וולינסק.

כבוד הרה"ח הנאור אחד המיוחד שבכם.

רבי אשר גינצברג שלום!

למרות רצוני מוכרח אני עתה לבקש עצה מפני אודות חיי הפרטיים. אם כי קשה עלי הדבר מאד כי יודע אני עד כמה טרוד הוא אדוני בעניניו ובעסקיו ואנכי מימי הנני יודע לערוך את העת. וכועס אני על אלה המטרידים את עתם של אנשים גדולים לענינים פרטיים וקלי ערך.

בבואי עתה לךבר אודות חיי הפרטיים אולי מהראוי ומהגכון היה לכתוב אליו מעט מדברי ימי אבל ירא אנכי פן אצייר את תבניתו כדמות הגבורים אנשי השם אשר בספורי המוסת; כל איש מתאר לו בדמינו הטוביקטיבי כי הוא אחד מאלה הנבחרים הנלחמים את מלחמת האנושיות - בעת אשר האיש החיצוני במבטו האובייקטיבי רואה את הסבות החיצוניות ואת הנטיות הנפשיות. ובא בחשבון על כל נעלם ויש אשר בדמינונו אנו הנשבים אנהנו את עצמנו לענקים. בעת אשר לפי דעת אחרים אפילו לננסים לא הגענו. ולכן אצא ידי חובתי בדברים יותר הכרחיים: עירנו - נובוגרד-וולינסק - היא קן החסידות ועיר מבצר לקדושים אשר כארץ המה ואבי הוא שויב בחוכה. כמובן חונכתי על-פי דרכי דמינוי היה עז ונלהב. ספרי מוסר מצאתי סביבי למכביר ומעולם המציאות לא ידעתי אז דבר. ויהי כי התעו אתי עיני מספרות אל ספרות מספרות התלמודית אל ספרות המוסר ומספרות המוסר אל ספרות הקבלה והפילוסופיה - נקלטו במוחי עולמות שונים. וסוף סוף נגלתה לנגד עיני הכמירה על סהרת הקודש של הכמינו הסטריים. רוחי היה אז כנחל שוסף ושאיפות חזקות מלאוני וישפכו עלי רוח שכרון עד כי שכחתי את נפשי ויצאתי להלחם בעד אידיאלי (אל-נא יבז לי אדוני). העיר היתה אז עניה בתורה ובדעת. מרבית בני הנעורים היו נעורים מתורה ומצוות ומעשים טובים. ואני כתמימותי האמנתי כי תעלה בידי לתקן את החנוך פה. וכה פזרתי את כחותי להרעיון הזה. עד כמה עלה הדבר בידי לא עלי לשוטט.

אנכי חשבתי להתעתד ללמוד איזו חכמה בסדר ריאלי אך מלחמותי עם הקנאים רדיפותיהם ומריבותיהם הכשילו את כחי והלוסאים אסרו עלי ללמוד בשקידה. אנכי מטבעי הנני שונא דוגמתים. שונא אנכי את הייש של החסידים. את השיע של המתנגדים. את המחולות של הנאורים ואת הפרוסות של החוככים ומבקש אנכי בכל דבר את הרוחני ואת האלהות שבו. ולכן לא אוכל להתקרב אל החיים של עקרים ספלים כאלה.

ובכן הנני עתה תועה בדרכי החיים. מעולמי יצאתי ואל עולם אחר לא באתי. ואני עוד צעיר הנני עוד לא הועמה הגחלת היוקדת בלבבי. עוד יש אשר חפץ אני לאחוז בכנפי ארץ ולהגיעה כחפצי. עוד חושב אני לפעמים מחשבות ורוצה אני לפעול ולעשות. ויותר מכל אלה הנני דואג להתפתחות כשרוני הספרותי. כי רואה אנכי כי החיים מקפחים את כשרוני. רגשותי הולכות לי (וקהות לי) והרעיון הולך ומתנוון. כי בעיר מולדתי אין ספרים וסופרים. אין מורים מדריכים ומנהלים. וכה יתם לריק כחי. לכן גמרתי בדעתי להיות גולה למקום תורה. ומאת אדוני הנכבד אבקש כי יואיל בטובו ליעץ אותי לאיזו עיר אסע. וידע נא אדוני כי לא עזרה הנני מבקש מאיש. רק חפץ אני לבקש לי חיים על יסודות סוציולוגיים: לבקש לי מקום אשר אוכל לתת דבר להחברה ולהנות במחירו מזכויות החברה. יכול אני להיות מורה עברי בבתיים אשר ההוראה לא תדרוש בסול ישותי. חנוסה וערמה. ואולי אוכל להשיג איזו עבודה באחת הרדקציות העבריות. חפץ הייתי בעבודה הקרובה אל הספרות. למען אוכל גם ללמוד ולכתוב ולקרוא בספרים. כי אינני חפץ בעושר ובמטרה. זולת להם לאכול. בגד ללבוש וספרים למקרא.

מאדוני הרם אינני מבקש דבר. כי אם עצה נכונה. כי הוא איש היודע את החיים וקרוב אליהם. מלא הנני דברים. כי אחרי קראי את מכתבי ראיתי כי לא כתבתי דבר. אבל מה אעשה וטבעי ותכונתי אינם מניחים לי לכתוב הרבה. יודע אני כי אדוני הרם הוא - יאחד העם. עצם מעצמיו ובשר מבשרו ויודע בודאי את הסרגדיה הנוראה שבחיי הצעירים העברים.

הנני מבקש מאת אדוני כי יואיל בטובו להודיעני במוקדם האפשרי את עצתו הנאמנה. כי עלי לדעת את דרכי עוד קודם ר"ה הבע"ל.

ברגשי כבוד

מ. ז. פיארג'אן

1 שנת תרנ"ג. התשובה של אחד העם על המכתב זה נכתבה כיום 5/XI 1897 (על-פי הלוח האירוסאי). ראה אגרות אחד העם, כרך א, ע' 137.

בְּקֶרֶת סְפָרִים

בְּפָעַמי הַפְּלִיין

בפעמי הכליון. הזיון בשבע עלילות מימי נזקיהו מלך יהודה ואחו אביו. מאת אליעזר ל. יפה. הוצאת 'האריאל'. תל-אביב. תרפ"ח.

עם גמר קריאת החזיון הזה מתבררת ההרגשה שפעמה אותך למראשית הקריאה. שהחומר אשר הכניס המחבר לתוך יצירתו יש ויש בו כדי התהוות דרמה היסטורית גדולה. אלא שלא שלט המחבר בנושי המחשבה והרגש שנשרמו לנגד עיניו. ויצא דבר-ספרות מזורי שאין לגשת אליו בדרכי השקלל וההבנה הרגילים. את דמונו של המחבר שעשע חומר עשיר ורב ונניח. לקוח כמעט כמו שהוא באלה מחלקיו מתוך התקופה ההיסטורית. שהוא מספל בה. ומחודש בחלקיו האחרים ברוחה של תקופה זו על-פי כח

ההמצאה כלכד. ואמנם עוברות בסך לפני הקורא שאלות שונות כנות ומנן - סרובלימות מדיניות וחברתיות. דתיות ופילוסופיות. זרמים ונטיות לברית עם מצרים. אשור. או ארם ואחרים. שאיפות לשלטון אוליגרכי. הברקטי דימוקרטי ואפילו... קומוניסטי. צער החולף והגעגועים על הנצח. ועוד ועוד השגות בחיי-ההרוח של התקופה הנדונה ובעולם-הרוח בכללי. העשויות לכלכל דרמה עמוקה ונועזת בידי יוצר בעל-כח. לנוספות על אלה - הנה דמותו של חזקיהו. דמות דמיזית. אמנם. שבה השקיע המחבר את מיטב רעיונו ביצירת החזיון ובה בעיקר הוא מגלה את כחו בהמצאה וכחודש. אין זה חזקיהו המלך התניכי בלבד. המתואר כאחדים מאבותיו ב'יעש הישר' וכר סתם. זהו כמעט אדם מודרני. נפש רגישת ומוססת. ממאן לקבל את המלוכה. מפני שהוא מכיר בכל הרע שבממסר המונרכיסטי לשעתו ולדורות. מסיף למען איגוד

וכך יש לפנינו סצרי המרצה על ערכי היהדות מתוך שאיפה לאובייקטיביות ומדעיות מצד אחד, ומהצד השני הוא רוצה לחשוף גלגלות ולהבהיר דוקא את הצדדים החיוביים הטובים הרצויים מתוך השקפה אנושית כללית. אין פלא שספר בכון כזה שהשתתפו בו חכמים וסופרים מומחים כל אחד למקצועו יש בו משום תועלת מרובה והקריאה העיון בו עלולים להביא הנאה ותועלת גם ליהודים ויש בכחו לפשט הרבה עקמומיות שכלבי לישר הדורים ולגלות לפני יודים וצוררים את כל התכונות הטובות ואצרות-הרוח של עמנו הספר מבטל בהחלט את האגדה כאילו ישראל היה «עם לבדד ישכון» שהתרחק מהשפעות-גומלין עם שכניו להפך הספר מוכיח שכמעט אין עם בעולם שהיהווים לא טבעו את אותם השפעתם בו במדה זו או אחרת.

כדאי לעמוד בקצרה על ראשי הפרקים שכמאמרי הספר. אדם סמית ראש האוניברסיטה באברדין, מרצה על «הגאון (הגניוס) העברי כפי שהתבטא בברית הישנה» אין כאן כדרך כלל אלא טכום המציתי של מדע המקרא הערוססנטטי אבל הסכום נעשה בידים אמונות בכשרון רבי מתוך בקיאות יתירה ומומחיות גדולה במקצוע ההרצאה היא המציחית ומצומצמת ומכוססת על הוכן רחבידיים המרצה לא הצטמצם כצד האמונה והדתי המוסר והמדות הטובות שבהם עיקר ערכו וחשיבותו של התנך המקרא הואר כאן גם מבחינה כלשנית ופיוטית בתור תרועה ספרותית מיוחדת במינה.

על היהדות ההלניסטית הרצה מתוך ידיעה עמוקה בענין אדון ביואן המרצה כספרות הלניסטית בקולוב של המלך בלונדון. ידידה האלכסנדרוני ונסיונו הכביר למצוא את יסודות היהדות והיונות לא נשאר בו בלי השפעה גם על היהדות הרבנית וביחוד על הקבלה אבל דוקא בתולדות המחשבה האנושית העולמית דוקא בהשפעה על התפתחות הדעות והמושגים במערב – היתה תופעה זו בעלת ערך אוניברסלי גדול לאין שעור ובצדק מסיים המחבר את הרצאתו העשירה בסטוק מתוך דברי היסטוריון צרפתי של זמננו: הקהלה היהודית באלכסנדריה של מצרים תפסה מקום כבוד בתולדות הדתות: היא השפיעה על עתידות האנושיות השפעה כל-כך כבירה שתוצאותיה עדיין מורגשות כזמננו.

בורקסי פרופסור האוניברסיטה קמברידג' כותב על חוקה של הנצרות ליהדות הוא מנתה בידים אמונות את היסודות היהודיים שנתקבלו עלידי הנצרות עומד הוא לא רק על יסודות האמונה הדת והמוסר שלקחה הנצרות מהיהדות דברים המפורסמים כקהל כיאם גם על הסדר הפנימי של הכנסיה ועל היחסים בין הכהנים והעם וכין מדרגות הכהנים אלו לאלו (ההייררכיה) כאן מתכלסת העובדה רבת-הענין שהעם היהודי שהיה בעצמו חסר חוקת-חיים מסודרת ומשוכללת הקובעת חבור חזק ומשמעת בין חלקי הצבור נתן את הדוגמה ואת היסוד ליצירת החוקה של הכנסיות הנוצריות בעלות המשמעת החזקה והמוצקה השפעת היהדות לא הצטמצמה רק בתקופת יצירתה של הנצרות בלבד כיאם התמידה אחר-כך בכל משך הזמן והיא חוקה ביותר בתקופת הריפורמציה.

על היהדות התלמודית הרבנית הרצה סרוארס קרפורד. זו היא אולי הנקודה החלשה ביותר והמטוקסקת ביותר בספר הזה רבים המטילים דופי בתקופה זו בתולדות ישראל בכלל ועל כל פנים גוהגים לשתוק בענין השפעת התלמוד וספר-הרכנים על אומות-העולם. תפקידו של המחבר בנידון זה היה איפוא קשה למדי הוא בחר לעמוד בהרצאתו על «השפעת היהדות על היהודים בזמן מהלל עד מנדלסזון» כלומר לא על השפעת היהדות על העולם החיצוני כיאם על העולם הפנימי של היהודים עצמם. בגבולות הסקירה הזאת השתרל להוכיח שהיהדות איננה נוצ ואיננה לאום כיאם אמונה ודת עמד על הרדיפות והגירושיין על חיי הגיטו וברעיני האכטונגומיה של היהודים ועל כל הקיים הבולטים של התקופה בתור דוגמות של השפעת היהדות על היהודים הוא מביא את שלמה מימון שחי בסוף התקופה שפרץ החיים החיצוניים גרם לו לצאת ממסגרת היהדות המסורתית זאת היא דוגמה של השפעה שלילית ובתור דוגמה להשפעה חיובית הוא מביא את גליקל המלך טטוס מצוין של אשה יהודית המסורה בכל לבבה ככל נפשה ובכל מאדה

ווידואלום קיצוני בעבודה כבית ובשדה זו שאינה נותנת שהות לרדוף רוח ולחטוא כנגד אלהים ואדם הולך עריירי מפני שהוא מכיר באפסות החיים שהכליון אורכ להם תמיד אוהב וחומל וסובל וחש בכל חוסר-כחי חוסר-כח אדם כאשר הוא אדם לסלול מסלול לחיים כחפצו פרצוף פסימי ואיריאלי גם יחד – אחד ממשפחת הנקמלטים אשר מעולם יש כאן חומר ליצירה לדבר-תחין אלא שחומר זה נשאר כמעט כולו ערסילאי ללא לכוש בולט בפעולה ובתנועה ובתנגשות רגשות חיים העלילות הבודדות מקושרות מבחורין רק על-פי השתלשלות המאורעות ההיסטוריים המתוארים ולא מבפנים – לפי עלייתה וירדתה של איוו מחשבה או הרגשה רמזית מרכזית הנשנות הפועלות – מקצתן מתגלות רק בפסוקים שומים בטיהם מן התנך ככתבם וכלשונם כמעט – ישעיהו והושע הנביאים למשל – ורובן מופיעות ככאות-תחן בלבד של כל הנטיות והשאיפות העיוניות הרשומות למעלה כלומר: אין בין זו לזו אלא שמה המפורש והאיריאה המופשטת שהיא מביעה או הפסוק שהיא פוסקת ובנקל היו יכולות להתחלף גם באיריאיותיהן גם בסוקיותיהן בלי שיסבול מן הנפשי או מבנה החיון כולו מבנה ובנין אין כאן תוך מקטעים אחרים כמובולוגיו של הזקיהו ורגעים בודדים בהופעותיהן של אילו נשנות אחרות כהנה ושלומית ואולי גם יהורם אין החיון פוסק מהיות שורת שיחות על נושאים שונים המתרוממות מדי פעם למדרגה של דיאלוג עיוני בעל ערך ידוע חיון ברוח-ההשכלה גם הלשון התניכית הטהורה והעשירה אשר בה כתוב החיון ארוגה כמסכת התקופה הזאת בספרותנו.

בן הא הא

מה-זמן ישראל לעמים?

The Legacy of Israel, edited by E. Bevan and Ch. Singer, Oxford, 1927.

הכרך הגדול הזה המוקדש ל«עובנו» של עם ישראל ראוי לתשומת לבנו מכמה בחינות אמנם הנושא אינו חדש בשאלות אלו עסקו וחקרו רבים אולי זוהי השאלה בהא היריעה שעמדה במרכזה של «חכמת ישראל» שלנו במערב ושל זו שספלו בה חוקרי-האומות שעסקו בעניני ישראל זהו הכוון של כל ספרות הסניגוריה שלנו כמובנת מאליה נראית לרבם ההנחה שזכות קיומו של כל עם תלויה בחלקו שהוא מכנים לתרבות האנושית וביחוד הקיום של אותו העם שנחשב כגור שאלה אבל נעים להרגיש שכווננו של הקובץ רמונה לפנינו איננו דומה לספרים אחרים שדנו בפרובלמות האלה לא ניכרת כאן נסיה כל-שהיא לבקש הצדקה מוסרית לקיומו של העם הספרי שבו משתתפים גם יהודים נועד עיקר לקוראים לא-יהודים (אם כי למעשה רוב קוראיו הם בודאי יהודים) ובו דנים על-דבר אוצרות התרבות והרוח שהכניס העם היהודי אל תוך האנושיות כמו שדנים בספרים הקודמים לספר זה שיצאו באיתה סריה על-דבר העובון של יון העובון של רומא ידוע ידעו החוקרים החכמים והסופרים שיש עכשיו בעולם עם ישראל חיי הנלחם על קיומו ועל תקומתו אבל ידיעה זו כמעט שלא השפיעה ולפי תכנית הספר לא היתה צריכה גם להשפיע על תוכן הספר שיש לו ענין עם העבר בלבד מה ושם הזכירו מחברים אחרים את עם ישראל ותפקידו וסכוייו בהנה ובעתיד אבל הדברים נאמרו רק אגב אורחא ולא נגמרו בשלמות התכנית ובכוון האחדות של הספר.

לא היתה כאן אף במקצת מן המקצת שאלה של הגנה בפני הדבות העלילות והקטרוגים השונים על עם ישראל לא באפולוגיה מפלל הספר: מציאות המתנגדים והאנטישמיים והמשיטנים למיניהם כאילו לא היתה כלל בשדה המחשבה של המחברים איש לא קבל עליו תפקיד של הגנה על עם נרדף או דבר דומה לזה ולכן לא היה כל צורך לנגוע בתרונות או במדות רעות והספר הסתפק בהרצאה על ההשפעה והפעולה של היהדות שהביאה אושר וברכה לאנושיות והדבר הזה מושך על הספר חוט של חן וחסד בלי להביא לידי הפרזה והגזמה גם לצד שכנגד יש בספר שאיפה לאובייקטיביות אף ההתפעלות שיש למצוא לפעמים בספר היא בגבולות המדע והבקיורת.